

PROFESOR WITOLD ŚMIECH (1917–1991) ŻYCIORYS NAUKOWY

Profesor Witold Śmiech urodził się 4 marca 1917 r. we wsi Jutrzkowice w dawnym powiecie łaskim. Tu też, w miejscowej szkole powszechnej rozpoczął naukę, którą kontynuował w Łodzi, dokąd w 1928 r. przeniosła się jego rodzina. W 1932 r. wstąpił do Seminarium Nauczycielskiego im. Ewarysta Estkowskiego w Łodzi, które ukończył w 1936 r. Na rok przed wybuchem wojny W. Śmiech rozpoczął studia polonistyczne w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Łodzi, pracując równocześnie zawodowo jako urzędnik w „Pomocy Zimowej”. W roku 1940 zostaje wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec. Pracuje jako robotnik w kopalni węgla kamiennego; w końcu 1941 r. zostaje zwolniony ze względu na zły stan zdrowia. Wraca do Łodzi i do końca wojny pracuje jako księgowy w jednej z fabryk włókienniczych.

Po wyzwoleniu i utworzeniu Uniwersytetu Łódzkiego W. Śmiech wznawia przerwane przez wojnę studia polonistyczne. Jego wyjątkowe uzdolnienia i zainteresowanie pracą badawczą zostają dostrzeżone już w trakcie studiów. Profesor Zdzisław Stieber wydaje swojemu studentowi doskonałą opinię i jeszcze przed ukończeniem magisterium zatrudnia w charakterze młodszego asystenta w Katedrze Języka Polskiego (1946–1949).

W 1948 r. Witold Śmiech składa egzamin magisterski i uzyskuje stopień magistra filozofii w zakresie filologii polskiej (kierunek językowy). Jednocześnie awansuje na stanowisko starszego asystenta (1949–1953), a następnie adiunkta (1953–1957). Następne szczeble kariery naukowej pokonuje W. Śmiech błyskawicznie. Zaledwie w dziesięć lat od rozpoczęcia studiów w UL Rada Wydziału Filologicznego nadaje W. Śmiechowi stopień naukowy kandydata nauk filologicznych – 3 czerwca 1955 r. Podstawę stanowią złożone egzaminy oraz praca kandydacka: *Rozwój historyczny polskich grup spółgłoskowych *sʳ, *źʳ, *żʳ* (Łódź 1953). W dwa lata później jest już docentem. Rada Państwa nadaje Witoldowi Śmiechowi kolejne tytuły naukowe: w 1969 r. – profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych, w 1974 – profesora zwyczajnego.

W Uniwersytecie Łódzkim Profesor W. Śmiech przeszedł kolejne stopnie kariery zawodowej, tu osiągnął wszystkie tytuły naukowe oraz pełnił różne odpowiedzialne funkcje. Profesor należał do grona najwybitniejszych polskich

językoznawców. Jego prace stanowią poważne osiągnięcia naukowe i wnoszą trwały wkład w rozwój polskiej gramatyki historycznej i dialektologii, toponomastyki oraz gramatyki współczesnego języka polskiego, zwłaszcza w zakresie morfologii i semantyki czasownika, a także składni.

Duże walory naukowe ma już praca magisterska i pierwsza publikacja (JP XXX, 1950), a następnie, stanowiąca jej rozwinięcie, praca kandydacka. W obu pracach Autor, analizując rozwój historyczny grup spółgłoskowych *sʃ, *źʃ, *żʃ, dochodzi do wniosku, że w XV w. małopolski typ *środa, źródło, uźrał* ustępuje w języku literackim wielkopolskiemu typowi *śrzoda, źródło, uźrzał (ujrzał)*, który panuje niepodzielnie do początku XIX w. Zwycięstwo w języku literackim typu *środa, źródło, ujrzał* przypisuje W. Śmiech wpływowi potocznej wymowy warszawskiej. Profesorowie K. Nitsch, S. Urbańczyk i W. Taszycki podkreślali, że badania W. Śmiecha, wnosząc nowe argumenty do dyskusji nad pochodzeniem polskiego języka literackiego, stanowią poważne pozycje naukowe. Zagadnieniom fonetyki historycznej poświęcona jest rozprawa *O fonetyce międzywyrazowej w języku polskim (na materiale ogólnosłowiańskim)* (JP XLI, 1961), w której Autor, wykorzystując zdobycze fonologii, wyjaśnia różną fonetykę międzywyrazową w języku polskim. Problemy fonetyczne i fonologiczne stanowią ważny obszar naukowych rozważań Profesora: *O przyczynach wymowy dźwięcznego v po spółgłoskach bezdźwięcznych w języku polskim* (RKJ LTN VIII, 1962), *O polskich przysłówkach odprzymiotnikowych na -o, -e* (RKJ LTN V, 1957), *O rozwoju fonetycznym prepozycji s, z, oraz bez, przez, roz- i wz- w języku polskim* (RKJ LTN XIV, 1968). W pracach tych – wychodząc od najdawniejszego stanu języka polskiego, poprzez fakty gwarowe – Autor dochodzi do dzisiejszego stanu polszczyzny i wyjaśnia, w jaki sposób on powstał. Wymienione rozprawy mają wielkie znaczenie nie tylko dla gramatyki historycznej, ale i dla gramatyki współczesnej polszczyzny.

Innym obszarem naukowych dociekań Profesora była toponomastyka, szczególnie nazwy miejscowe i terenowe. Najważniejszymi rozprawami z tego zakresu są prace o nazwach miejscowych z sieradzkiego: *Historia nazw miejscowych z przyrostkiem *-ov na terenie dawnego powiatu sieradzkiego* (RKJ LTN IV, 1956) i *Uwagi o rozwoju nazw miejscowych na terenie dawnego powiatu sieradzkiego* (RKJ LTN VI, 1959). W pracach tych Profesor badał stosunek, między zmianami zachodzącymi w języku w ogóle a zmianami dokonującymi się w nazwach miejscowych oraz stwierdził wpływ Mazowsza na formy miejscowości w dawnym powiecie sieradzkim. Ostatnio Profesor zajmował się nazwami terenowymi z całej Polski. Kierował zespołem opracowującym *Słownik nazw terenowych Polski*. Korzystając ze zgromadzonych materiałów badał procesy związane z powstawaniem nazw terenowych (*Przypadki zmiany przynależności wyrazów do określonych części mowy w nazwach terenowych Polski*, BzS X, 1988) oraz przygotowywał obszerną monografię z zakresu toponimii. Analizując formacje przymiotnikowe w nazwach pól, łąk, lasów

itd., wykrył szereg nazw zróżnicowanych terenowo oraz takich, które nie zachowały się w języku ogólnopolskim, natomiast w gwarach ich zasięgi były kiedyś większe niż dzisiaj. W ten sposób Profesor jeszcze raz dowiódł, jak ważnym materiałem językoznawczym mogą być nazwy terenowe.

Głównym kierunkiem badawczym i prawdziwą pasją naukową Profesora była jednak morfologia, szczególnie morfologia czasownika. I chociaż prace nad czasownikiem rozpoczął Profesor stosunkowo późno (po serii prac z zakresu fonetyki i fonologii historycznej i współczesnej oraz z onomastyki), to właśnie w zakresie czasownika stał się najwybitniejszym współczesnym polskim specjalistą. Sygnałem nowych zainteresowań badawczych Profesora był artykuł *O budowie czasowników typu odtańczyć 'odpłacić tańcem'* (RKJ ŁTN XI, 1965). Problemom czasownika poświęcił Profesor trzy obszerne monografie. W pierwszej z nich, *Rozwój form czasu teraźniejszego czasownika w języku polskim* (Łódź 1967), Autor wychodząc od stanu prasłowiańskiego wyjaśnia kształtowanie się form czasu teraźniejszego na przestrzeni całej historii języka polskiego. Posługując się materiałem dialektalnym i literackim wskazuje na wzajemne oddziaływanie form czasownikowych. Następną monografia poświęcona jest sprawom aspektu: *Funkcje aspektów czasownikowych we współczesnym języku polskim* (Łódź 1971). Aspektologia jest jednym z najtrudniejszych działów sławistyki i być może dlatego w Polsce zajmowano się nią w mniejszym stopniu niż w językoznawstwie światowym. Niewątpliwą więc zasługą Profesora W. Śmiecha jest podjęcie badań w tym zakresie i rozpatrywanie aspektu na tle danej grupy semantycznej i w zależności od kontekstu. Profesor zajmował się również słowotwórstwem i semantyką czasowników, np. z prefiksami *od(e)-*, *na-*. Rezultatem wieloletnich badań była trzecia monografia poświęcona czasownikowi: *Derywacja prefiksalna czasowników polskich* (Łódź 1986). Zostały w niej poddane analizie nie tylko poszczególne prefiksy, ale przede wszystkim związki składniowe, z których przekształcenia powstała przeważająca część derywatów prefiksalnych. Takie podejście do prefiksacji czasownikowej było nowatorstwem w językoznawstwie polskim.

Obok trzech fundamentalnych monografii czasownikowych Profesor opublikował jeszcze szereg innych rozpraw, stanowiących szczegółowe rozwinięcie konkretnych zagadnień, np. czasu przeszłego złożonego (RKJ ŁTN XVII, 1971, wspólnie z J. Górecką), zaprzeczonych i nie zaprzeczonych form rozkazników (RKJ ŁTN XXXIII, 1987), przechodniości i nieprzechodniości (RKJ ŁTN XXII, 1976), wielokrotności i jednokrotności czasowników (RKJ ŁTN XXV, 1979 i XXVII, 1981), intensywności akcji czasownikowej (RKJ ŁTN XXXIII, 1987), deprefiksacji (JP LIII, 1973), par aspektowych (BzS V, 1982) i wiele innych.

Wszystkie te prace zyskały powszechne uznanie, toteż bez przesady można stwierdzić, że Profesor W. Śmiech stał się najwybitniejszym w Polsce specjalistą w zakresie historycznych i współczesnych zagadnień polskiego czasownika,

twórcą szkoły naukowej związanej z problemami czasownikowymi. Pod Jego kierunkiem powstał cały szereg prac doktorskich poświęconych polskiemu czasownikowi, przygotowywane były też rozprawy habilitacyjne.

Profesor Śmiech obok tych trzech głównych dyscyplin językoznawczych zajmował się też, chociaż już w mniejszym stopniu, składnią, słowotwórstwem i kulturą języka. Wymienić tu można przykładowo prace składniowe o zdaniach wprowadzonych przez spójnik *ani (ni)* (RKJ LTN IX, 1963), zdaniach ze wskaźnikiem zespolenia *kto, co* (RKJ LTN XXVIII, 1982) czy rozprawy słowotwórcze o przysłówkach, przymiotnikach, a przede wszystkim ostatnią, systemową propozycję klasyfikacji derywacji: *Uwagi o klasyfikacji derywacji w języku polskim* (RKJ LTN XXXV, 1990).

Profesor był miłośnikiem pięknej i poprawnej polszczyzny. Jego wykłady oraz prace naukowe były przykładem zwięzłości i precyzji językowej. Kulturze języka poświęcił wiele czasu, szczególnie w ostatnich latach życia (np. *Z problematyki kultury języka polskiego*, AUL FL 1988, 18). Był współorganizatorem obu Kongresów Kultury Języka Polskiego: w Szczecinie (1984) i Katowicach (1988), występując na nich z referatami. Opiniował wiele pozycji naukowych różnych wydawnictw, m. in. *Encyklopedię szkolną* przygotowywaną przez WSzIP, trzatomowy *Słownik języka polskiego* pod red. M. Szymczaka, *Słownik polsko-czeski* B. Vydry, *Słownik włókienniczy*, wiele skryptów i rozpraw uniwersyteckich.

Działalność naukowa Profesora to z pewnością najważniejsza, ale nie jedyna sfera Jego aktywności zawodowej. W ciągu czterdziestu pięciu lat pracy dydaktycznej w UŁ (1946–1991) Profesor wykształcił kilka pokoleń łódzkich polonistów, wypromował około 230 magistrów, kilkunastu doktorów, jednego docenta. W toku są dalsze prace habilitacyjne, kontynuowane są zainicjowane przez Profesora prace badawcze.

Talent organizatorski Profesora ujawnił się w trakcie pełnienia różnych funkcji kierowniczych. Przez dwanaście lat (1960–1972) Prof. dr W. Śmiech kierował Wydziałem Filologicznym UŁ jako prodziekan, a potem dziekan tego Wydziału, następnie od 1975 r. pełnił funkcję prorektora ds. dydaktyczno-wychowawczych. Przez wiele lat był kierownikiem Katedry Współczesnego Języka Polskiego (1973–1987). Brał aktywny udział w pracach różnych komisji uniwersyteckich, był członkiem Senatu UŁ, redaktorem serii *Folia Linguistica*, przewodniczącym RZ ZNP, kuratorem Instytutu Filologii Germańskiej, opiekunem naukowym Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców.

Postać Profesora W. Śmiecha jest znana także poza Uczelnią. Profesor był członkiem Rady Oddziału PAN w Łodzi, a z Łódzkim Towarzystwem Naukowym związał się od początku jego istnienia, pełniąc kolejno funkcję skarbnika, sekretarza generalnego, wiceprezesa i prezesa (1982–1991). Od początku brał udział w pracach Komisji Językowej LTN, a od 1955 r. był współredaktorem „Rozpraw Komisji Językowej LTN” (od tomu III do

XXXV). Był członkiem Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego i ostatnio przewodniczącym Komitetu Językoznawstwa PAN. Uczestniczył również w pracach wielu komisji PAN, m. in. do spraw programów szkolnych, urzędowego spisu nazw własnych. Był także członkiem CKK do spraw kadr naukowych. Jeśli dodać do tego jeszcze, że Prof. dr W. Śmiech był współorganizatorem wielu spotkań naukowych – kongresów, zjazdów, konferencji i sesji – to widzimy Profesora jako uczonego, który nie zamykał się w swoim gabinecie, nie krył wśród książek, lecz wychodził na zewnątrz, poza mury Uczelni, oddając bez reszty swój umysł, serce i czas nauce polskiej, bowiem dni wypełnione pracą dla dobra nauki i polskiego szkolnictwa wyższego stanowiły sens życia Profesora.

Poważny dorobek naukowy Profesora, stworzenie przez Niego szkoły badawczej w zakresie semantyki i struktury czasownika, rzadko spotykane walory dydaktyczne, wykształcenie kilku pokoleń polonistów i wielu pracowników naukowych, talent organizatorski, a także pełna oddania i poświęcenia praca w ŁTN zasługują na najwyższy podziw i szacunek.

4 marca 1991 r. odszedł od nas nie tylko wybitny badacz naukowy w zakresie językoznawstwa polskiego i słowiańskiego, znakomity dydaktyk i wychowawca młodzieży, który wniósł trwały wkład w rozwój nauki polskiej, kadry filologicznej i łódzkiego środowiska naukowego, lecz przede wszystkim wspaniały, szlachetny Człowiek, pełen ciepła i życzliwości dla innych. Postać Profesora nierozzerwalnie łączy się nam, Jego uczniom, z charakterystycznym, mocnym uściskiem dłoni stwarzającym bliski kontakt, ekspresywną wyrazistością twarzy, na której zawsze gościł uśmiech nawiązujący nie sympatii, i ciepłem spojrzenia znad okularów, świadczącym o życzliwej akceptacji drugiego człowieka.

Oficjalnymi wyrazami zasług Profesora są liczne nagrody, medale, odznaczenia, ordery, włącznie z najwyższymi odznaczeniami państwowymi, nieoficjalnymi – nasza pamięć o Nim i wdzięczność za przekazywaną nam wiedzę, kształtowanie charakterów, za lata wspólnego przebywania w społeczności akademickiej i wspólnych przeżyć intelektualnych. Ziarno dociekliwości naukowej posianej w nas przez Profesora, wydając owoce, będzie najlepszym dowodem Jego pamięci.

Opracowała *Bożena Ostromecka-Frączak*